

Forumteater som teatralt virkemiddel

Om *Rasmus og Djamilla* (Edison, 2007)

Af Marlene Ballebye

Forumteater er et fænomen, der gentagne gange har vist sit ansigt i dansk teatermiljø. Senest i forestillingen *Rasmus og Djamilla* (Edison, april 2007) skrevet af Thorbjørn Krebs og instrueret af Ditte Marie Bjerg. Begrebet er defineret af den brasilianske instruktør og grundlægger af The International Theatre of the Oppressed Organisation (TO), Augusto Boal (f. 1931). Teknikken forudsætter en anti-model (indøvet scene) med fokus på undertrykkelse, som diskuteres med publikum. Scenen skal vise en central karakter, en protagonist, der undertrykkes og en antagonist, som oprettholder undertrykkelsen. Antagonisten har interessekonflikter med protagonisten. Scenen afsluttes med, at protagonisten ikke opnår, hvad han/hun vil. Protagonisten må f.eks. ikke dø sidst i scenen, og der må ikke opstilles løsninger på konflikten. Pointen er, at der skabes rum for publikums interaktion, dels igennem debat og dels igennem flere gennemspilninger af scenen, hvor publikum kan ændre protagonistens situation ved at indgå i spillet og komme med forslag til ændringer. Både debat og gennemspilninger initieres af en joker (ordstyrer).

I Danmark er der et stort potentiale for at anvende metoderne i mange former for konflikthåndtering, i forebyggelse af mobning på arbejdspladser, i familie- og parterapi, i

rehabilitering af arbejdsløse og i integration af flygtninge og indvandrere.

(Damkjær, s. 2)

For Augusto Boal er forumteater først og fremmest teater, som ikke har til formål at være ydmyg tjener for terapi, socialpædagogik eller undervisning. Der er direkte sammenhæng mellem de æstetiske kvaliteter i teaterarbejdet og den virkning, den efterfølgende seance med forumteater har.

Spørgsmålet er, om forumteater, i sin oprindelige form, har fået vanskelige kår i Danmark grundet de mange forskellige kontekster, teknikken bruges i? Der er en udpræget fare for, at forumteater tænkt som teatralisk virkemiddel til belysning af protagonistens situation misbruges i forskellige velmenende sammenhænge, fordi de skuespiltekniske og øvrige teatraliske virkemidler ikke er af høj nok kvalitet. Det er Boals pointe, at godt forumteater fremmer diskussionen.

Boal baserer sit teatersyn på Konstantin Stanislavskij (1863-1938) og Bertolt Brecht (1898-1956). Det er ikke den realisme, man tillægger Stanislavskij, der optager Boal, men den russiske instruktørs intention om at fremstille scenisk troværdighed uanset stil og genre. Det er den konstante søgen efter scenisk troværdighed, som optager Boal i modsætning til det socialrealistiske. Inspirationen fra Brecht gør sig

gældende i form af de forandringsmuligheder, Brecht lod udspille sig gennem skuespillerens arbejde med den episke spillestil og verfremdung. Boal radikaliserer Brechts tanker ved at skabe rum for publikums interaktion.

Theatre of the Oppressed is about acting rather than talking, questioning rather than giving answers, analysing rather than accepting. (Boal 2002, s. 20).

Rasmus og Djamilla er et godt eksempel på, hvordan dele af forumteatermetoden bliver anvendt, som det oprindeligt er tænkt: Nemlig med tanke for scenisk troværdighed som baggrund for publikums interaktion. Forestillingen er endnu et af C:NTACTs initiativer (Betty Nansen Teatrets integrations- og uddannelsesafdeling), og er en moderne rap-version af Shakespeares *Romeo og Julie* med brug af teatraliske virkemidler som en klassisk fortællerrolle erstattet af to rappere (Zaki og Martin Lemus Barrales) og forumteater. Det handler om to unge, *Rasmus og Djamilla*, med hhv. dansk og marokkansk baggrund. Konflikten lægger sig op ad *Romeo og Julie*: De to unge væves ind i utallige konfrontationer og uløselige problemer med deres forældre, som grundlæggende ikke accepterer Rasmus og Djamillas kærlighed til hinanden pga. den kulturkløft, familierne oplever.

De umiddelbart noget stereotype karakterer: Rasmus (David Owe), Jamilla (Marijana Jankovic), Rasmus' mor (Nastja Arcel), Rasmus' stedfar (Henrik Prip), Jamillas forældre (ligeledes spillet af Nastja Arcel og Henrik Prip) og Jamillas bror Jamal (Zaki)

udgør en konstellation, der velspillet og enkelt fører publikum igennem et etisk dilemma af sympati, antipati, glæde og forundring. For at blive i Boals terminologi er de to protagonister Rasmus og Djamilla spændt ud mellem forældrenes (antagonisternes) krav om at finde en partner, der ikke forstyrrer den kulturelle orden. Rasmus' mor opleves som den mest hykleriske af alle fire forældre, da hun gentagne gange proklamerer sin accept af Jamilla og samtidig opfordrer sønnen til at holde afstand pga. de kulturelle forskelle. Moren bliver hermed eksponent for den dobbeltmoral, der tegner sig i den aktuelle politiske debat vedrørende nydanskere. På den ene side ønsker hun at fremstå som tolerant, men på den anden side bliver hun antagonist, der sætter Rasmus i et personligt dilemma, da han ønsker at udvikle forholdet til Jamilla, men ikke tilskyndes til det hjemmefra pga. kulturkløften. Den timelange scene viser to unge, som til trods for en heftig forelskelse med graviditet til følge har vanskeligt ved at vælge side: Skal de vælge hinanden med alle de glæder og forskelle, det vil indebære, og trodse familierne? Særligt Jamillas dilemma er udtalt, da hun som muslimsk pige forventeligt må forblive jomfru indtil ægteskabet med en udvalgt muslimsk mand. Denne konflikt vækker måske størst medfølelse hos publikum, da det igennem troværdigt fremstillede karakterer bliver tydeligt, hvor stort et dilemma det må være for en muslimsk pige ikke blot at erkende sin forelskelse i en dansk dreng, men også at gå i seng med ham og, til trods for "fornuftig adfærd", blive gravid. På dette tidspunkt

i stykket, hvor også Jamillas bror Jamal taler kraftigt for et brud, tegner udfaldet ikke lyst for Rasmus og Djamilla. De to unge har vanskeligt ved at undvære hinanden, men Jamilla afviser Rasmus' forsøg på kontakt via en sms med ordlyden om, at hun er gravid, og at de ikke kan ses. Ved scenens afslutning træder Rasmus' stedfar frem på scenen og indtager rollen som joker.

Som publikum har man lyst til at følge stykkets slutning. *Romeo og Julie* spøger i baggrunden, og man aner et tragisk udfald. Med mindre man selv kan være med til at ændre historien. Jokeren, alias Henrik Prip, styrer sikkert dialogen med publikum. Først træder Rasmus' mor og Jamal frem på scenen som de karakterer i stykket, der er mest hykleriske: På trods af publikums spørgsmål og argumenter, der taler for forholdet mellem Rasmus og Djamilla, holder Rasmus' mor fast i sine udtalelser om, at Jamilla ikke er en egnet kæreste for Rasmus, selvom hun skam accepterer danskere med anden etnisk baggrund. Moderens argument er, at kulturkløften er for stor. Derefter rettes fokus mod Jamal, som er taxa-chauffør og har en svaghed for danske piger. Hvordan kan han gå i seng med danske piger og samtidig på det kraftigste råde Jamilla til at forblive jomfru og lytte til forældrenes råd om at vente på en muslimsk mand, spørger en tilskuer. Jamal svarer med stor sikkerhed, at det er den muslimske kultur. Han virker blind for den påvirkning, den danske tilskuer ønsker at skabe. Jamal stilles flere lignende spørgsmål, men er upåvirkelig i en grad, så man ikke kan blive andet end irriteret på hans manglende evne til at

gå i dialog og se forholdene fra Jamillas perspektiv. Jamals facon er tydeligvis indøvet og derfor styret af en agenda på niveau med stykkets afsluttende scene. På trods af storebroderens urokkelige holdninger har man som publikum en fornemmelse af at blive inddraget samtidig med, at frustrationen over ikke at kunne gå i dialog med Jamal er et faktum. Sidstnævnte understreger stykkets konflikter i den forstand, at løsningen søges fundet ved hjælp af dialog, konkret sat i spil med dele af forumteatermetoden, samtidig med at konflikterne tilsyneladende ikke lader sig løse igennem dialog pga. den tydelige kulturkløft – her ikke blot imellem Jamal og de danske tilskuere, men også imellem Rasmus' mor som repræsentant for en dansk forælder og publikum.

Dernæst beder jokeren publikum lave stikord til replikker til Jamilla, Rasmus og Djamillas mor. Publikum foreslår stikord af forsonende karakter, som f.eks., at Jamillas mor bør lytte til sin datter og acceptere Rasmus. Jamillas mor er urokkelig. Fronterne forsøges opblødte af publikums bud, men forestillingen styres igen af en bagvedliggende, indøvet struktur, hvor skuespillerne tydeligvis kender udfaldet.

Afslutningsvis skal publikum nævne ord, der kan katalysere en forsoning mellem de stridende parter. Disse ord noteres af rapperen Zaki og skrives på bagvæggen. Det er demokratiske ord som tolerance, tilgivelse og forsoning. På trods af stykkets agenda føler man som publikum, man er taget med på råd, og man efterlades med en fornemmelse af

ikke blot eftertanke, men også anpart i det videre spil.

Herefter spiller skuespillerne en afsluttende scene, hvor udfaldet bliver, at Jamilla, ved hjælp af den shakespear-ske balkon, springer ud og dermed begår selvmord. Stykket efterlader ikke rum for videre debat. Publikum er tavse vidner til en konflikt, som ikke løses efter danske, demokratiske principper, hvor det unge par kan rede trådene ud med forældrene alene ved hjælp af dialog.

Selvom en scene ikke, ifølge principperne for forumteater, kan ende med protagonistens død, sker det altså i Rasmus og Djamilla. Spørgsmålet er, om Jamillas død trods alt ikke skaber en åben slutning i den forstand, at konflikten ikke så let lader sig løse. At de kulturelle forskelle mellem etniske danskere og danskere med anden etnisk baggrund er for store til, at de kan løses via demokratisk dialog? Hvem siger, et dansk verdensbillede er mere rigtigt end et muslimsk? Ordene på bagvæggen skulle måske i stedet have været »accept af begge kulturer og trosretninger«, »forståelse for de bekymrede forældre« og »dialog med udgangspunkt i begge kulturer«? Det kan virke provokerende og uforståeligt på et dansk publikum, at Jamillas forældre er imod forholdet med Rasmus og er villige til at slå hånden af deres datter, hvis de opdager hendes graviditet. Som dansker er man blind for de æresbegreber, der gennemsyrrer nogle kulturer. Men spiller Rasmus' mor ikke også implicit på æresbegreber som danskhed og demokrati over for den muslimske kultur, når hun påpeger kulturforskelle og taler imod et kulturmøde

igennem sin søns kæreste? Konflikstens løsning er langt fra entydig.

Selvom *Rasmus og Djamilla* ikke anvender forumteatermetoden i rendyrket forstand med publikums mulighed for overtagelse af karakterer i selve spillet, skabes der, igennem dele af forumteatermetoden, mulighed for interaktion og debat på en måde, som sjældent opleves på samme vis i dansk teater. Stykkets store kvalitet er den sceniske troværdighed, hvorigennem publikum drages ind i stykkets karakterer og komplekse konflikter. Selvom der etableres et brud på illusionen og dermed indlevelsen (jvf. den brechtianske *Verfremdungs*-effekt, som Boal er inspireret af), når spillet sættes i stå af jokeren, bliver graden af indlevelse paradoksalt nok forstærket i slutningen, da man som publikum har fået mulighed for medlevelse.

I 2006 afholdt den danske organisation Center for Kultur og Udvikling (CKU) den internationale konference Interact Conference i Turbinehallerne i København. Udgangspunktet for konferencen var at samle danske og udenlandske teatergrupper, der arbejder med teater som redskab i sociale forandringsprocesser – herunder bl.a. forumteater. Konferencen tog udgangspunkt i en række foredrag om emnet; bl.a. ved professor Thomas Tufte fra Roskilde Universitets Center. Tufte eksemplificerede med egne iagttagelser af mediernes anvendelsesmuligheder til oplysning om bl.a. HIV/AIDS i Sydafrika. I den forbindelse nævnte han projektet Soul City, som producerer oplysende og debatskabende radio- og TV-soaps til befolk-

ningen. Herefter afholdt de forskellige teatergrupper åbne workshops, hvor de demonstrerede deres arbejdsmetode og inddrog deltagerne. Deltagerne mødte grupper fra bl.a. Nepal, Bangladesh og Mozambique.

Sidstnævnte teatergruppe er initieret af skuespiller og dramaturg Peter Sloth Madsen, som igennem sit arbejde med den mozambikanske gruppe har været stærkt medvirkende til udbredelsen af forumteatermetodens anvendelsesmuligheder i oplysningsarbejdet omkring HIV/AIDS i Mozambique. Teatergruppen, der består af lokale professionelle skuespillere, fungerer i dag selvstændigt i Maputo, hovedstaden i Mozambique, og optræder med en række sammenhængende forestillinger/scener omkring stigmatisering i relation til HIV/AIDS. Efter at have vist de velspillede scener træder jokeren frem på scenen og stiller spørgsmål til publikum. Herefter har publikum mulighed for at ændre scenernes udfald ved enten at bede skuespillerne om at lave ændringer eller ved selv at overtage en rolle (hyppigst antagonistens rolle).

Eksemplerne med Interact konferencen og *Rasmus og Djamilla* er efter min mening nogle af de mest vellykkede eksempler på, hvordan forumteatermetoden anvendes i dansk regi. Erfaringerne viser, at man kan anvende metoderne i undervisning, terapi, socialpædagogik og især i det kunstneriske arbejde i bred forstand, men det er vigtigt at påpege, at forumteater, for at skabe den tilsigtede interaktionseffekt hos publikum, bør

have en høj grad af kunstnerisk kvalitet og et vedkommende tematisk budskab.

Litteratur

- Morten Larsen (red.) *Rasmus og Djamilla* (Program), Betty Nansen Teatret, april 2007
- Boal, Augusto: *Games for actors and non-actors*, 2. edition, Routledge, 2002
- Boal, Augusto: *Lystens regnbue – Boals metode for teater og terapi*, Drama 2000
- Damkjær, Niels: *Hvem har fået hovedrollen i dit liv?* Artikel udleveret i forbindelse med master class workshop med Augusto Boal på Odsherred Teater 27.04 – 01.05.07 (venligst udlånt af skuespiller og dramaturg Peter Sloth Madsen)
- McCarthy, Julie: *Enacting participatory development – theatre based techniques*, Earthscan, London, 2004
- Videointerview med Augusto Boal, Odsherred Teater 01.05.07 (foretaget og venligst udlånt af Peter Sloth Madsen)

Marlene Ballebye

(Cand.mag.) Dramaturg, Uddannet ved Afdeling for Dramaturgi, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet.